

1. ACHTERGROND

In 2012 zetten we de geschiedenis van de polders en waterlanden in de kijker onder de noemer "De Potige Polders". Meestal stellen we ons bij polders uitgestrekte akkers voor, omringd door dijken en vechtend tegen het water, maar dat is slechts één manier om ernaar te kijken...

Het Waasland telt veel polders en waterlanden en minstens evenveel gezichtspunten. Langs de landbouwgronden zijn er kreken voor visvangst en meersen waar hooi of wijmen werden geteeld. Overstromingen brachten vernieling maar voerden ook vruchtbaar slib op de velden.

In het verleden maakten deze polders al veel **verandering** mee, en ook vandaag staan een aantal van de Wase waterlanden voor grote veranderingen. Het project "De Potige Polders" wil, te midden van zoveel verandering, het verdwenen en verdwijnende leven op en langs de Wase polders documenteren, in beeld brengen en zo bewaren voor de toekomst. **Door een blik te werpen op het verleden, kunnen we misschien ook de veranderingen van vandaag in een nieuw daglicht zien.**

2. POLDERS IN VERANDERING

De polders hebben altijd een **woelige geschiedenis** gekend. Vanuit de eeuwen bekeken zijn ze eigenlijk nooit "stabiel" geweest: land en water wisselden elkaar af en nieuwe tijden brachten nieuwe uitbatingmethoden met zich mee. Het landschap evolueerde op deze manier steeds mee met de maatschappij.

Ook de laatste decennia komen de polders voor **veel veranderingen** te staan. Enerzijds is er het **Sigmaplan**, waarbinnen grote landschapsveranderingen plaatsvinden. Daarnaast is er de veranderende **samenleving**, waarin oude gebruiken, beroepen en economieën aan belang inboeten. Ten slotte verandert sinds het midden van de vorige eeuw ook de **bestuurlijke aanpak** van de polders.

2.1 EEN WOELIGE GESCHIEDENIS

Het Waasland wordt omringd en doorsneden door haar waters. De Schelde en de Durme, de Moervaart en Stekense Vaart, de Grote Geule en de Weelkes... Daarlangs liggen soms eeuwenoude polders: van Sint-Gillis-Waas tot Doel, van Kruikeke tot Tielrode en er voorbij. En dan mogen we de meersen, broeken en kreken niet vergeten. Dit water is voor de Waaslander al eeuwenlang zowel vriend als vijand.

Landbouw

Poldergronden ontstonden door de afzetting van zeelei millennia geleden, de laatste 10.000 jaar gevolgd door geregelde rivieroverstromingen. Het vruchtbare **rivierslib** dat werd afgezet en de vruchtbare kleibodem eronder maakten deze gronden gegeerd voor landbouw, ware het niet dat ze erg nat waren en steeds gevaar liepen opnieuw te overstromen.

Daarom begonnen landbouwers sinds de Middeleeuwen uitgebreide **dijkensystemen** te bouwen om de polders zo goed mogelijk beschermd tegen nieuwe overstroming, met beken en kanalen die voor afwatering dienden. De vloeimeersen elders in de streek (het meest gekend zijn deze rond de Durme) werden dan weer 's winters doelbewust onder water gezet, om rivierslib af te zetten. Op sommige polders werd in de Middeleeuwen bovendien **veen**, ook turf of moer genoemd, ontgonnen als brandstof. Namen als Moerbeke en de Moervaart herinneren hier nog aan. Na enkele eeuwen waren grote stukken Waasland in cultuur gebracht. Er schot nagenoeg geen veel meer over, maar in de plaats waren er (voor zover ze ontwaterd konden worden) akkers en weiden gekomen.

Weemaes – Guido Van Poucke

Overstroming en herindijking

Tijdens de **80-jarige oorlog** (1568-1648) werden de polders aan het noorden van het Waasland om militaire redenen opnieuw onder water gezet. Door middel van doelbewuste "**inundaties**" hoopten zowel de Spanjaarden als de Nederlanders hun vijand tot stilstand te brengen. Het gevolg: grote stukken landbouwgrond kwamen opnieuw voor tientallen jaren, soms zelfs voor enkele eeuwen, onder water te liggen. De **kreken** en **wielen** in de regio Stekene en Sint-Gillis-Waas en de **Grote Geul** in Kieldrecht zijn nog steeds restanten van deze inundaties.

Pas langzaam werden de polders opnieuw drooggelegd, deze maal op basis van nieuwere technieken en onder stimulans van investeerders van buiten de streek. Maar dan nog kostten de occasionele natuurlijke **overstromingen** mensenlevens. In de 20ste eeuw nog kende het Waasland drie grote overstromingen: in 1906, 1930 en 1953, die enorme schade aanrichtten aan de landbouwgronden, lokale bewoning en dijkinfrastructuur.

1944: Geladen "mennewagens" rijden over de overstroomde straat (Engelse steenweg, toen nog Dorpstraat) ter hoogte van de Oude Bareel. Menner van de eerste wagen mogelijk Theodoor Gillis van de Olifanthoeve. Foto vermoedelijk van Jozef Stuer. Uit: particuliere collectie Petrus Praet.

Beroepen langs het water

Het water was echter zeker niet altijd de vijand van de polderbewoner. De geulen, die ontstonden wanneer de rivier zich bij een overstroming een weg door het land schuurde, waren interessante **jacht- en visvangstgebieden**. Ze stelden het binnenland ook in verbinding met de zee en lieten bijvoorbeeld toe dat een gemeente als Kieldrecht tot in de 20ste eeuw een **bloeiende haven** had.

De vochtige gronden in het zuiden van het Waasland werden tot voor enkele decennia gebruikt voor het telen van wijmen (wilgentwijgen), basisgrondstof in de **mandenvlechterij**.

Het riet uit de grachten deed dan weer dienst als dakbedekking, de vochtige **hooilanden** leverden onmisbaar wintervoedsel voor het vee, de meersen werden aangewend in de **linnenblekerij** en de **vlasnijverheid**, terwijl de bomen die op de dijken groeien hout leverden voor de **klompenmakerij** en later noten voor de pickle-industrie...

Mandenmaker August (Gust) Verbraecken, c. 1955-75. Uit: particuliere collectie Denise Verbraecken..

De keerzijde van de medaille

De polderontginningen zelf waren ook **niet unaniem positief** te noemen: alles hangt ervan af hoe je het bekijkt. Na veenontginning bleven bijvoorbeeld enkel **drassige en onvruchtbare gronden** over, die ironisch genoeg opnieuw moesten overstromen met vruchtbaar slib om weer wat vruchtbaarder te

worden. De landbouwpolders kenden erg rijke opbrengsten, maar hoe meer er ingedijkt werd, hoe **kwetsbaarder** het land werd voor nieuwe overstromingen. Want waar moest het rivierwater bij noodweer heenvloeien? Een indijking stroomafwaarts kon stroomopwaarts voor problemen zorgen met waterafvoer en voor dichtslibbende kanalen... De linnenblekerij en de vlasroterij brachten dan weer veel **vervuiling** toe aan de meersen. De landbouwontginning betekende vaak ook het **einde van gehele ecosystemen**, waarbij natuur moest wijken voor landbouw.

Een geschiedenis van verandering

Logisch dus dat de geschiedenis van het Waasland een **haat-liefde verhouding** is met deze waters. De polders zijn hoe dan ook **nooit een stabiel gegeven** geweest. Vele polders gingen verloren onder natuurlijke of kunstmatige overstromingen, werden verlaten en later opnieuw aangelegd - soms van hoger hand uitgetekend op de tekentafel - of kregen nieuwe functies. Dijken werden wegen, notelaars werden vervangen door populieren, hooimeersen werden in de 20ste eeuw drooggelegd voor akkerbouw... Van een stabiel polderleven is alleszins geen sprake: polders zijn per definitie immers veranderlijk.

2.2. SIGMAPLAN

De voorbije jaren kwamen de Wase polders en waterlanden opnieuw voor heel wat veranderingen te staan. Sinds de jaren 1970 worden grote stukken Zeescheldepolder omgevormd tot industriezone. Als reactie op de stormvloed van 1976 werd bovendien het **Sigmaplan** ontwikkeld.

In het Waasland heeft het Sigmaplan drie belangrijke pijlers:

- 1) Het gecontroleerd getijdeoverstromingsgebied Kruikeke-Bazel-Rupelmonde
- 2) De Durmevallei, met getijdewerking en ontpoldering
- 3) De ontpoldering van de Prosperpolder en de Hedwigepolder, aan weerszijden van de Nederlandse grens, tot een getijdeoverstromingsgebied

Met **hogere dijken en gecontroleerde overstromingsgebieden** (GOG's) wil het Sigmaplan het overstromingsgevaar in het Scheldebekken verkleinen en tegelijk ook de natuurwaarden verhogen. De komst van de haven bracht het leven in de rivier immers veel schade toe. Ter compensatie hiervan werd beslist om het water weer vrij spel te geven in een aantal polders. Hierdoor ontstaan **slikken**, die onder water staan bij hoogtij en **schorren**, die enkel bij springtij onder water komen.

Dit landschap doet het zuurstofgehalte in het water met wel 60 procent stijgen, wat het waterleven ten goede komt en ook het gehalte aan schadelijke stoffen in het water spectaculair doet dalen. De slikken en schorren brengen meer plankton in het water en dus ook meer vissen en ander rivierleven. De schorregebieden doen dan weer dienst als broedplaats van vogels en andere (soms bedreigde) dieren.

De **keerzijde** van het verhaal is natuurlijk dat gebieden waar soms al tweehonderd jaar lang aan landbouw wordt gedaan, onteigend worden, omgevormd tot industriegebied of teruggegeven aan de natuur. Ook al kregen verschillende polders uit de streek ook in vroeger tijden al talrijke andere functies, toch is deze nieuwste verandering voor de lokale bewoners begrijpelijkerwijze niet vanzelfsprekend.

Meer weten?

Actuele informatie over het Sigmaplan en de projectgebieden vind je op de websites <http://www.sigmaplan.be/> en <http://www.hedwigeprospan.be/>.

2.3. EEN VERANDERENDE WERELD

De veranderingen in het kader van het [SIGMA-plan](#) zijn wellicht de meest zichtbare die de polders de laatste eeuw ondergingen, maar ook andere evoluties voltrokken zich.

Oud polderleven verdwijnt

De laatste decennia **verdwenen oude beroepen en ambachten** als wijmenteelt, vogelvangst of mandenvlechten grotendeels van het toneel. In de moderne wereld zijn ze niet langer interessant genoeg

als bron van inkomsten. De ambachten blijven doorleven in een meer recreatief kader, maar van export van gevlochten manden naar het buitenland is al lang geen sprake meer. Rond het midden van de 20ste eeuw gebeurde hetzelfde al met de lokale **vlasnijverheid** en nog vroeger met de **linnenindustrie**: toen katoen in de 19de eeuw de voornaamste bron voor textiel werd, verdwenen deze oude beroepen van het toneel.

Veranderende landbouw

Ook **landbouw** is al een tijd niet meer de basis van de lokale economie die het ooit was. Landbouwbedrijven worden grootschaliger en vragen zware investeringen in een machinepark, wil men de productie hoog genoeg houden. Of er wordt omgeschakeld naar tuinbouw, waar de leefbaarheid nog iets groter is. De **hooilanden** langs de Durme, ooit erg winstgevende gronden omdat het hooi een belangrijk wintervoer was voor de veesector, hebben tegenwoordig al helemaal geen economische betekenis meer. Ze werden ofwel omgevormd tot natuurgebied, of gedraineerd om er aan akkerbouw te doen.

Veranderende maatschappij

Deze veranderingen zijn allen een teken van een steeds maar veranderende maatschappij. Deze draait al lang niet meer rond het soort activiteiten die traditioneel plaatsvonden in de polders. Oude beroepen zijn niet langer winstgevend genoeg en verdwijnen hierdoor van de kaart, ten voordele van de nieuwe draaischijven van de lokale economie.

Net zoals bijvoorbeeld in de 19de eeuw in de Arenbergpolders kleine boerderijen moesten wijken voor grootschaliger opgevatte landbouwbedrijven, zo wordt de laatste decennia steeds meer landbouwgrond omgezet in **industriegebied**. Haven en industrie zijn intussen immers een **belangrijke bron geworden van werk en inkomsten** voor het Waasland...

De landbouwzones krijgen daarnaast ook nieuwe functies: als **recreatiegebied** en als **natuurwaardegebied**. Deze ontwikkeling is ook al ruim een eeuw aan de gang, sinds de start van het poldertoerisme in de Belle Epoque, toen vooral Antwerpse burgers krabben gingen vangen in Doel of met de Wilfordboten afreisden tot aan Temse. Dit toerisme neemt nog toe nu bepaalde polders omgevormd worden tot natuurgebied en ook het landbouwgebied zelf bij stedelingen een allerlei romantische gevoelens opwekt.

2.4. VERANDERENDE POLDERBESTUREN

Ook op bestuurlijk vlak veranderde er de laatste 50 jaar heel wat. We maakten immers een evolutie mee naar steeds **groter wordende polderbesturen**.

Een polderbestuur of watering is verantwoordelijk voor de goede waterhuishouding binnen haar werkgebied. Grondeigenaars binnen een polder - de zogenaamde ingelanden - kiezen uit eigen rangen een bestuur van "gezworenen" om dit in goede banen te leiden. Aangezien waterhuishouding natuurlijk niet ophoudt op de grens van de polder, is samenwerking met de aanpalende besturen noodzakelijk. Vandaar de evolutie naar grotere besturen, die zich kunnen toeleggen op het waterbeheer in grotere delen van de streek. Die **fusies** leiden echter soms ook tot protest, omdat ze de vertrouwde situatie ongedaan maken waarbij de gezworenen allen afkomstig zijn uit de onmiddellijke leefomgeving van de ingelanden. In de jaren 1960 smolten reeds verschillende polders en wateringen rond Stekene en Sinaai samen tot wat nu de **Polder Sinaai-Daknam** is geworden. In 1972 fusioneerden verschillende polders in het noordoosten van de streek tot de **De Nieuwe Polder van het Land van Waas**. Recenter werden nog in 2008 de Polder Hamme-Moerzeke, de Polder Durme Zuid-Oost, de Polder Durme Noord-West, de Polder Durme Noord-Oost, de Polder van Grembergen en de Polder Sint-Onolfs samengevoegd tot een nieuwe [Polder Schelde Durme Oost](#). Polderbesturen die binnen het Sigmaphan vallen, verdwijnen dan weer in hun huidige vorm omdat deze polders een nieuwe functie krijgen.

In het Waasland zijn er momenteel zeven polderbesturen actief. De polders die op het grondgebied van het Waasland liggen, zijn:

Naam van de polder	Plaats van het polderbestuur
Polder van het Land van Waas	Beveren
Polder Sinaai-Daknam	Sint-Niklaas
Polder tussen Schelde en Durme	Waasmunster
Polder Oost-Sive en Schauselbroek	Temse
Polder Tielrode	Temse
Moerbekepolder	Moerbeke
Polder Kruibeke	Kruibeke
Polder Schelde Durme Oost	Hamme

De polder van Kruibeke is momenteel bezig met de opheffingsprocedure.

De polderbesturen in Oost-Vlaanderen vind je terug op de website van de [Vereniging van Vlaamse Polders en Wateringen](#). De krachtlijnen van de polderhervormingen vind je op de website van [Provincie Oost-Vlaanderen](#).

3. POLDERS OP DE ERFGOEDBANK

<http://www.waaserfgoed.be>

4. POLDERS IN KAART

Kaarten geven belangrijk inzicht in het **landschap**, de **bewoning** en het **landgebruik** in vervlogen tijden. Wegen gaan soms terug op oude dijken, perceelsgrenzen blijven soms eeuwen bestaan en verbindingssassen naar Gent en Antwerpen herkennen we zonder moeite op eeuwenoude kaarten. Daarom nemen we in het polderproject ook de oude kaarten van de streek onder de loupe.

Kaarteninventaris

De kaarten van het Waasland zijn verspreid over vele collecties, gaande van particulieren tot rijksarchieven. Om deze kaarten beter bereikbaar te maken voor de onderzoeker werd een **inventarisatie uitgevoerd naar Wase kaarten**, bewaard binnen en buiten de regio. Voor het eerst kunnen we een inventaris voorstellen met daarin ruim 200 kaarten en kaart-/landboeken van de streek, chronologisch geordend en met vermelding van collectie en inventarisnummer.

Kaarten online op Erfgoedbank Waasland

Een selectie van 170 kaarten van de 16de tot de 20ste eeuw werd ook **gedigitaliseerd**. Daarbij zitten ook verschillende kaartboeken, wat het totale aantal gedigitaliseerde kaarten op **meer dan 250** brengt. Deze kaarten en kaartboeken kunnen voortaan ingekeken worden op de Erfgoedbank Waasland.

Kaartviewer op Erfgoedbank Waasland

Om het verleden van het Waasland nog beter in beeld te brengen, werd ook een nieuwe kaartviewer ontwikkeld voor de Erfgoedbank Waasland. Deze laat je toe om een aantal historische kaarten bovenop het huidige landschap te plaatsen en te zien hoe dit in de loop der jaren veranderde (of net gelijk bleef).

Met dank aan GISOost voor het ter beschikking stellen van drie kaartreeksen (ICM, Vandermaelen, Atlas van de Onbevaarbare Waterlopen), aan alle collectiehouders die hun materiaal ter beschikking stelden en aan Carine Goossens en Freddy Buys voor hun werk bij de inventarisatie.

5. POLDERBOEK

De Erfgoedcel Waasland bracht in het najaar van 2012 het boek "**Van Brouck tot Dyckagie - Vijf eeuwen Wase polders**" uit, in samenwerking met het Centrum voor Agrarische Geschiedenis.

In het boek "**Van Brouck tot Dyckagie - Vijf eeuwen Wase polders**" buigen **dertien auteurs** zich over: de laatste getuigen van het (bijna) verdwenen polderleven, de vroegmoderne poldercartografie, hoeveonderzoek in Sint-Gillis-Waas en Beveren, polderuitbating in de 17de eeuw, en landbouwgeschiedenis

van de 18de tot de 20ste eeuw, en het leven en werken in de Prosperpolder tijdens de negentiende en de twintigste eeuw.

Het boek geeft een nieuwe blik op het **verleden van de polders en van de mensen die er leefden** en wil meteen ook verder onderzoek stimuleren naar de geschiedenis van de Wase polders. Het wordt rijkelijk geïllustreerd met historisch beeldmateriaal uit verschillende streekcollecties.

Auteurs

Bijdragen aan het boek werden geleverd door (in volgorde van hun bijdragen): Erik Thoen (Ugent), Tim Soens (UA), Pieter De Graef (UA), Hadewijch Masure (UA), Iason Jongepier (UA), Brecht Demasure (CAG), Yves Segers (CAG), Freddy Buys (Hertogelijke Heemkundige Kring het Land van Beveren), Kenneth Coleman (Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas), Carine Goossens (Gemeentearchief Beveren), Stefanie Audenaert (Gemeente Beveren), Monika Triest (zelfstandig vorser) en Guido Van Poucke (zelfstandig vorser).

6. POLDEREXPO

Voor de apotheose van het polderproject werkte de Erfgoedcel Waasland een reeks posters uit die het **verhaal van de Wase polders** en watering en in woord en beeld brengen. De tentoonstelling bestaat uit 9 posters op A2-formaat, die telkens historisch beeldmateriaal koppelen aan duidende teksten:

- De Potige Polders: over het project en de partners
- Overstroming: hoe overstromingen tegelijk een vloek en een zegen waren
- Particulier Erfgoed: bijzonder poldererfgoed in privébezit
- Polder Sinaai-Daknam: beknopte geschiedenis van de "onze" meest westelijke watering
- Veelzijdigheid (2 posters): de minder gekende kanten van het leven op en langs het water
- Vroeger en nu: beelden van de Durme, de Kruibeekse en de Beverse polders toen en nu
- Wase Cartografie (2 posters): hoe de Wase landschappen sinds de 16de eeuw in kaart kwamen

Deze tentoonstelling kan kosteloos ontleend worden, voor gebruik in tentoonstellingen, opendeurdagen, voor scholen e.d. De posters zijn gelamineerd en kunnen opgehangen worden met kleefgom.

Wil je de tentoonstelling ontlennen? Neem dan contact op met erfgoedcel@interwaas.be

7. LINKS EN LITERATUUR

7.1 LINKS

www.sigmaplan.be

www.sigmaplan.be/nl/projecten/polders-van-kruibeke/

www.hedwigeprosper.be

www.polderblues.be

www.polderlandvanwaas.be

www.vvpw.be

7.2 LITERATUUR

Leven en geschiedenis in en rond de polders

ASSAERT, G. (1984) *Inventaris van her Archief v/d Polders in het Land van Waas*, Alg. Rijksarchief.

AUGUSTYN, B. (1997) "De Wase polders historisch-geografisch bekeken", *Het Land van Beveren*, 20/4, pp. 115-123.

AUGUSTYN, B. (1999) *De veenontginning (12de-16de eeuw)*, Beveren.

BRAND, K.J.J. (1993) "De ontwikkeling van het polderlandschap in de Vier Ambachten en omringend gebied", in: *Over den Vier Ambachten*, pp. 41-60.

BUYS, F. (1997) *De maalderij van Prosperpolder*, Beveren.

BUYS, F.(2007) *Prosperpolder: ontstaan van parochie en kerk*, Beveren.

DE BELEYR, Y (2002) *Aanleg van de Prosperpolder door de hertog van Arenberg*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent.

DE GENDT, H. (s.d.) *Hoeven en bewoners van Prosperpolder 1845-1985* (ongepubliceerde uitgave).

DE GRAEF, P. (2011) Polderpioniers in de 'nieuwe dyckagie van Calloo'. Marktgerichtheid en risicobereidheid van de eerste generatie landbouwers in Kalloppolder, ca. 1665 - ca. 1710, *History*, Antwerpen.

- DE KEYZER, E. (1996) *De Klinge tussen grens en polderland... 1945 tot 1995*, De Klinge.
- DE KRAKER, A.M.J. (2007) De ontwikkeling van het landschap, IN: WILSSENS, M. (Red.) *Singelberg: het kasteel en het land van Beveren*. Tielt.
- DE LOOZE, H. (2010) *Maandagavond 12 maart 1906, dodende overstromingen langs de Schelde – Lessen om het overstromingsgevaar te beperken*, Hamme.
- DE VLEESSCHAUWER, M. (2012) Van water landt, van landt weder water: Waterstaat en waterhuishouding in midden Zeeuws-Vlaanderen, 1600-1999, Onuitgegeven scriptie, Vrije
- GELORINI, V., MEERSSCHAERT, L. & VAN ROEYEN, J.-P. (2003) Archeobotanisch onderzoek van enkele laat- en postmiddeleeuwse archeologische contexten uit de onderzoekszone Verrebroekdok (Beveren, Oost-Vlaanderen), *Archeologie in Vlaanderen*, 7, pp. 200-224.
- GORREBEECK D. (2008) *Toponiemen in de polder van Kruibeke, Bazel en Rupelmonde*, s.l.
- GYS, M. (2010) *Herenboeren in een polderdorp. Machtstructuren van de lokale elite in Doel rond 1700*, Onuitgegeven scriptie, Universiteit Antwerpen.
- HIEL T. (2003) "De Condor. Een scheepswerf in het dorp," *Tijdschrift Heemkundige Kring Wissekerke*, 3, pp. 3-8.
- JONGEPIER, I., SOENS, T., THOEN, E., VAN EETVELDE, V., CROMBÉ, P. & BATS, M. (2011) The brown gold: a reappraisal of medieval peat marshes in Northern Flanders (Belgium), *Water History*, 3, pp. 73-93.
- LAUWERS R. (2003) "Scheepswerf van Kruibeke," *Tijdschrift Heemkundige Kring Wissekerke*, 28/1, pp. 15-24.
- LINTHOUT G. (2007) "De polder staat onder druk. Een eerste kritische reflectie," *Het Land van Beveren*, 50/4, pp. 561-566.
- LOCK F. (2003) "Kieldrecht, de grootste Delta-haven," *Consent, Stichting Behoud Hoogaars*, pp. 10-13.
- MARIS A. (1981) De kooi in Bazelpolder, *Tijdschrift Heemkundige Kring Wissekerke*, 8/1, pp. 24-25.
- MEYVIS J. (1979) "Aan de poort van de polder huisden de felle mannen uit de Donkerstraat", *Het Land van Beveren*, 22/1, pp. 25-36.

REYN, E. (2007) *Rijk polderland verdwenen onder baggerzand. Chronologische analyse van de linker-oever polderannexaties*, Wommelgem.

SOENS, T. (2009) *De spade in de dijk? Waterbeheer en rurale samenleving in de Vlaamse kustvlakte (1280-1580)*, (Historische Economie en Ecologie), Gent.

SOENS, T. (2009) Het dossier Doel. Landschapshistorische reflecties rond het spanningsveld tussen polder en havenstad, IN: GREEFS, H. & VAN DAMME, I. (Red.) *In behouden haven. Liber amicorum Greta Devos. Reflecties over maritieme regio's*, Tielt.

TRiest, M. & VAN POUCKE, G. (2011), De bijna-laatste boeren van Prosperpolder, *Het Land van Beveren*, 54/4.

TYTGAT, J.-P. (1993) Werknemers in dienst van het doorluchtige Huis van Arenberg in de polders van het land van Beveren, *Het Land van Beveren*, 36.

TYTGAT J-P. (1994) "Visstroperij in het Land van Beveren," *Het Land van Beveren*, 37/2, pp. 79-81.

TYTGAT J-P. (1996) "Wanneer de Nieuw-Arenbergpolder bewerken en bezaaien?" *Het Land van Beveren*, 39/1, pp. 23-30.

TYTGAT J-P. (1993) "Waarom de jachtwachters van de polders geweren kregen," *Het Land van Beveren*, 36/4, pp.167-169.

VAN GERVEN, R. (1977) *De Scheldepolders van de Linkeroever (Land van Waas en Land van Beveren): bijdrage tot de geschiedenis van natuur, land, volk*, Beveren.

VAN HOEVE, A-M. (1974) *Bijdrage tot de toponymie van Sint-Gillis-Waas*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven.

VAN ROEYEN, J.-P. (Red.) (2007) *Paleolandschappelijk en archeologisch onderzoek van de te realiseren natuurcompensatiezone "Weidevogelgebied Doelpolder Noord en Kreek" in het kader van de bouw van het Containergetijdendok-West (Gemeente Beveren). Eindrapport: paleolandschappelijke en archeologische screening aan de hand van boringen en inventarisatie (parentheses 1 en 2)*, Sint-Niklaas.

Van ROYEN, H., DECEUNINCK, M. & WILLEMS, R. (2012) *Parrin. Het kasteel & zijn omgeving*, Tielt.

VAN STRYDONCK, M. & DE MULDER, G. (2000) *De Schelde verhaal van een rivier*, Leuven.

VERBRUGGEN F. (1981) "Van wijmen planten tot plekken en schoven," *Tijdschrift Heemkundige Kring Wissekerke*, 6/3, pp. 208-216.

VERELST B. (2001) *Polderbesturen in het Waasland gedurende de Franse tijd*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent.

VERELST, D. (2002) Het Land van Beveren en de Scheldepolders, IN: DEREZ, M., NELISSEN, M. & TYTGAT, J.-P. (Red.) *Arenberg in de Lage Landen: een hoogadelijk huis in Vlaanderen en Nederland*. Leuven.

VERSTRAETEN, A., KARELSE, D. en ZWANEOEL, A. (2011), *Eendekooien in Vlaanderen en Nederland en 7 andere Europese landen*, VZW Durme

VERSTRAETEN A. & DE SMET I. (1999) *Groen Lokeren. Een beeld van natuur en landschap in Lokeren, Daknam en Eksaarde*, Lokeren.

WERBROUCK I. (2006), *Recente revolutie van het Durmelandschap sinds het begin van de twintigste eeuw aan de hand van interviews, iconografie, kaarten en literatuur*, onuitgegeven masterverhandeling, Universiteit Gent.

WILSSENS, M. (2007) *Singelberg: het kasteel en het land van Beveren*, Tielt.

Cartografie in de Nederlanden

BOSSU, J. (1982) *Vlaanderen in oude kaarten: drie eeuwen cartografie*, Tielt, Lannoo.

KOEMAN, C. (1983) *Geschiedenis van de kartografie van Nederland: zes eeuwen land- en zeekaarten en stadsplattegronden*, Alphen aan den Rijn, Canaletto.

VAN DER HEIJDEN, H. A. M. (2001) *Kaart en kunst van de zeventien provinciën der Nederlanden, met een beknopte geschiedenis van de Nederlandse cartografie in de 16de en 17de eeuw*, Alphen aan den Rijn, Canaletto/Repro-Holland.

Werken met aandacht voor Wase kaarten

BUYS, F., GOOSSENS, C., KEGELS, M. & KASTEEL, C. (2005) *Beveren aangekaart: groot-Beveren in vijf eeuwen cartografie*, Beveren, Hertogelijke Heemkundige Kring "Het Land van Beveren".

DE KRAKER, A. M. J. (2007) De ontwikkeling van het landschap. IN WILSSENS, M. (Ed.) *Singelberg: het kasteel en het land van Beveren*. Tielt, Lannoo.

OELBRANDT, M. & THYSSEN, L. (1972) *Sint-Gillis-Waas in oude prentkaarten*, Zaltbommel.

VAN GERVEN, R. (1977) *De Scheldepolders van de Linkeroever (Land van Waas en Land van Beveren): bijdrage tot de geschiedenis van natuur, land, volk*, Beveren.